

The role of physical education in the educational system

Bakhrom BOTIROV¹

Fergana State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received April 2023
Received in revised form
15 May 2023
Accepted 25 May 2023
Available online
15 June 2023

Keywords:

education and innovation,
physical education,
physical culture,
pedagogical education,
youth,
healthy lifestyle,
sports competitions,
intellectual potential,
educational efficiency

ABSTRACT

Today it is impossible to find a single sphere of human activity that is not related to physical activity since physical culture and sport are universally recognized material and spiritual values of society as a whole and each person. In the harmonious development of physical and intellectual resources of young people, one of the most important tasks is, in particular, the widespread use of the possibilities of the basics of physical culture, physical education, and physical development.

This article provides a scientific analysis of the importance of physical culture and physical education in the education system. It is revealed that physical culture and physical education are important tools in the manifestation of the scientific potential of young people.

2181-1415/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss4/S-pp13-18>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Ta'lim tizimida jismoniy tarbiya fanining o'рни

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

ta'lim va innovatsiya,
jismoniy tarbiya,
jismoniy madaniyat,
pedagogik ta'lim,
yoshlar,
sog'lom turmush tarzi,
sport musobaqasi,
 intellektual salohiyat,
ta'lim samaradorligi

Bugungi kunda jismoniy faoliyat bilan bog'liq bo'lmagan inson faoliyatining yagona sohasini topish mumkin emas, chunki jismoniy tarbiya va sport umuman jamiyatning va har bir kishining tan olingan moddiy va ma'naviy qadriyatlaridir. Yoshlarning jismoniy-intellektual resurslarini uyg'un rivojlantirishda, ayniqsa, jismoniy madaniyat, jismoniy tarbiya va jismoniy rivojlanish asoslarining imkoniyatlaridan keng foydalanish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolada jismoniy madaniyat va jismoniy tarbiyani ta'lim tizimidagi ahamiyati ilmiy tahlil qilingan. Jismoniy madaniyat va jismoniy tarbiya yoshlarni ilmiy salohiyatini namoyon qilishda muhim vosita ekanligi ochib berilgan.

¹ Teacher, Fergana State University

Роль науки о физическом воспитании в системе образования

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

образование и инновации, физическое воспитание, физическая культура, педагогическое образование, молодежь, здоровый образ жизни, спортивные соревнования, интеллектуальный потенциал, образовательная эффективность

Сегодня невозможно найти единую сферу деятельности человека, не связанную с физической активностью, поскольку физическая культура и спорт являются общепризнанными материальными и духовными ценностями общества в целом и каждого человека. В гармоничном развитии физико-интеллектуальных ресурсов молодежи одной из важнейших задач является, в частности, широкое использование возможностей основ физической культуры, физического воспитания и физического развития.

В данной статье проведен научный анализ значения физической культуры и физического воспитания в системе образования. Выявлено, что физическая культура и физкультура являются важными инструментами в проявлении научного потенциала молодежи.

Jamiyatda sog'lom turmush tarzini shakllantirish, aholining, ayniqsa yosh avlodning jismoniy tarbiya va ommaviy sport bilan muntazam shug'ullanishi uchun zamon talablariga mos shart-sharoitlar yaratish, sport musobaqalari orqali yoshlarda o'z irodasi, kuchi va imkoniyatlariga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, mardlik va vatanparvarlik, ona Vatanga sadoqat tuyg'ularini kamol toptirish, shuningdek, yoshlar orasidan iqtidorli sportchilarni saralab olish ishlarini tizimli tashkillashtirish hamda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirishga yo'naltirilgan keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Mamlakatda sportni rivojlantirish uchun keng qamrovli ishlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti ta'kidlaganidek, "Bu borada hududlarda aholi, ayniqsa, yoshlarimiz uchun yangi ommaviy sport ob'yektlarini qurish zarur. Bu yil 269 ta futbol, voleybol, basketbol va badminton maydonlari, 178 ta boks, kurash, fitnes va gimnastika sport zallari, 32 ta tennis korti qurish bo'yicha salkam 500 milliard so'mlik loyihalar amalga oshiriladi"[1.35]. Bu esa jismoniy tarbiyani yoshlar orasida keng targ'ibining uzviy qismi ekanligini bildiradi.

"Jismoniy madaniyat, jismoniy tarbiya va sport nafaqat jismoniy, balki ma'naviy kamolotga yetishishda ham muhim omildir. U irodani toblaydi, aniq maqsad sari intilish, qiyinchiliklarni bardosh va chidam bilan yengishga o'rgatadi. Inson qalbida g'alabaga ishonch, g'urur va iftixor tuyg'ularini tarbiyalaydi"[2, 67].

Jamiyatdagi jismoniy madaniyat holatining asosiy ko'rsatkichlari:

- odamlar salomatligi va jismoniy rivojlanish darajasi;
- jismoniy madaniyatni tarbiya va ta'lim sohasida, ishlab chiqarishda, kundalik hayotda, bo'sh vaqtning tuzilishida foydalanish darajasi;
- jismoniy tarbiya tizimining tabiati, ommaviy sportni rivojlantirish, sportning mukammalligi va boshqalar.

Jismoniy madaniyat, shaxsiyat, uni amalga amalga oshirishning "texnikasini" ishlab chiqish va yosh avlodning jismoniy madaniyati va tarbiyasida hal qiluvchi tushunchani anglash vaqti keldi, chuqur bilim va e'tiqodlarga asoslangan ongni maqsadli shakllantirish va mustahkamlash va doimiy ravishda g'amxo'rlik qilish kerak. Jismoniy tarbiyaning ijtimoiy

hodisa sifatida o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, bu asosan jamiyatda inson jismoniy qobiliyatlarini rivojlantiruvchi vosita sifatida xizmat qila olishi va ayni paytda uning ma'naviy kamolotiga ham kuchli ta'sir ko'rsata olishidadir. Mazkur xususiyat jismoniy tarbiyaning barchaga barobar umumiy qo'llaniladigan xususiy belgisidir. Lekin jamiyatning real hayotida aniq tarixiy sharoitlardan tashqarida bo'lgan jismoniy tarbiya umuman yo'q.

Ta'lim tizimida jismoniy madaniyat o'quv fani sifatida o'qitiladi va bu fanning o'ziga xos maqsad vazifalari bor. Shaxsni jismoniy kamolotga erishtirish, har tomonlama barkamol etib tarbiyalash, ularni huquqiy demokratik davlatning faol ishtirokchilari bo'lish, ijodiy mehnat qilish va Vatan mudofaasiga tayyorlash jismoniy madaniyat fanining maqsadi etib belgilangan. Bu maqsadga erishish uchun albatta jismoniy madaniyat fanini tarmoqlarga bo'lib o'rganish, ilmiy tadqiq etish natijasidagi olingan ma'lumotlarni amaliyotga joriy etish va o'quvchilarga o'qitish orqali erishiladi. Shu orqali jamiyat a'zolarining jismoniy madaniyatga doir bilim ko'nikma va malakalari rivojlanib boradi.

Har bir davrda tarbiya mohiyati turlicha bo'lib, uning mazmuni ijtimoiy maqsadlardan kelib chiqadi. Tarbiya g'oyasi turlicha ifodalangan bo'lsada, ammo yo'naltiruvchanlik xususiyati hamda ob'yektiga ko'ra yakdillikni ifoda etadi.

Tarbiya shaxsni maqsadga muvofiq takomillashtirish uchun uyushtirilgan pedagogik jarayon bo'lib, tarbiyalanuvchining shaxsiga muntazam va tizimli ta'sir etish imkonini beradi. Tarbiya jarayonida o'quvchilarning hayoti va faoliyatini pedagogik jihatdan to'g'ri uyushtirish g'oyat muhimdir.

Jismoniy tarbiya bilan barqaror shug'ullanuvchining shaxsiga ta'sir ko'rsatishi sababli insonning tanasi va intellektual salohiyatini o'sishiga munosib hissa qo'shadi. Bunday holda o'quvchi yoshlarni jismoniy madaniyat bo'yicha baholashning asosiy mezoni sifatida uning individual moyilligi (aksiologik layoqati), masalan, unga yuklatilgan majburiyatni bajara olishiga sarflaydigan kuch-g'ayrati, morfologik vazifalarga moyilligi (instrumental layoqati) oldida belgilangan me'yorlarni hurmat qilishi yuksaladi. Jismoniy madaniyat pedagogikasining yangi paradigmasi ta'lim muassasalaridan o'quvchilarda o'z bilim va ko'nikmalarini, jismoniy tayyorgarliklarini, intellektual salohiyatlarini, shuningdek, individual layoqatlarini doimiy ravishda takomillashtirib turishlariga xohish-istaklarini uyg'otuvchi didaktik va tarbiyaviy jarayonni tashkil etadi. Ma'lumki, hozirgi vaqtda zamonaviy ta'lim tizimining zaruriy qismi sifatida o'quvchilarning mustahkam salomatligini, jismoniy va ruhiy harakatlar rivojlanishini, shuningdek, muntazam faol harakatdan zavq olishni kafolatlovchi vosita jismoniy tarbiya hisoblanadi.

Maktab, oila va jamiyat tomonidan tegishlicha qo'llab-quvvatlash yordamida o'quvchi-yoshlar bilan ta'lim muassasalarida bilim olishi hamda istiqbolda sog'lom va faol turmush tarzini kechirishida hamohang bo'lishi zarur. A.Puni ma'lumotlariga ko'ra, o'quvchi-yoshlarda motivatsiya dinamiklik (o'zgaruvchanligi) xususiyati ustunligi bilan ajralib turadi. O'quvchi-yoshlar o'zining shaxsiy istak va ehtiyojlaridan kelib chiqib sport bilan shug'ullanishga jazm qilsa, natijalarning o'sish sur'atida ijobiylik kuzatiladi[4.174]. Pedagogik jihatdan esa jismoniy rivojlanish va insonning harakat qobiliyatlarini takomillashtirish, uni mehnatga va sog'lom turmush tarzini joriy etishiga tayyorlaydi. Ayniqsa, o'sib borayotgan avlodning jismoniy takomillashuvida jismoniy tarbiyaning ilmiy asoslariga amal qilish bilan erishiladi. Pedagogik ta'limda jismoniy tarbiya kengroq ma'noda ma'naviy va intellektual ta'sirga ega. Shuningdek, jismoniy tarbiyaning maqsadi odamni bolalik davridan boshlab jismoniy kamolotini shakllantirish, salomatligini mustahkamlash va ishchanlik qobiliyatini oshirishdan iborat.

Ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya tizimini modernizatsiya qilish va yoshlar uchun jismoniy tayyorgarligini yaxshilashning asosiy yo'nalishlari, talabalar uchun jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanish tizimini takomillashtirish bo'yicha chora tadbirlar, shuningdek ta'lim tizimida majburiy jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar berish bilan amalga oshirish kerak. Jismoniy tarbiya aniq bir tizimga tayansagina, oldindan ko'zlangan natijaga erishiladi. Jismoniy tarbiya tizimi deganda, jismoniy tarbiyaning prinsiplari, vositalari, metodlari va uni tashkiliy shakllarining shunday umumiyliги tushuniladiki, u jamiyat a'zosini ma'nan boy va har tomonlama rivojlantirishning maqsad va vazifalariga mos bo'lsin.

Jismoniy tarbiya madaniyatning umumiy ta'lim natijasi, avvalambor, inson jismoniy madaniyatining intellektual tarkibiy qismini shakllantiradi. Shu bilan birga intellektuallik jismoniy tarbiya jarayonida o'quv jarayonning mazmunini ifodalaydi. O'quv jarayonida jismoniy madaniyatning darajasi jismoniy faoliyat motivlarini va yo'nalishlarini belgilaydi.

Ilm-fanni rivojlanishi ommaviy ongda mavjud bo'lgan ko'plab qoidalar va yangiliklardan vos kechishni talab qilmoqda. Shu qatori jismoniy tarbiyaning pedagogik rivojlantirishning samarali strategiyasini ishlab chiqishga ehtiyoj paydo bo'lmoqda. Mavjud jarayon pedagogik nazariyaning jamiyat hayotidagi sodir bo'layotgan o'zgarishlarga mos kelishi kerak bo'ladi[5.17]. Pedagogik nazariya talablariga ko'ra jismoniy tarbiyani o'zaro aloqadorligi jismoniy madaniyat haqidagi mavjud g'oyalarni tanqidiy tahlil qilish va baholash, sportning boshlang'ich nuqtalaridan tortib rivojlanish bosqichigacha bo'lgan tushunchalarning mazmunini ilmiy o'rganishda namoyon bo'ladi. Bu izchil nazariyani yaratishga hissa qo'shishning aniq yo'li pedagogik loyihalarni, konsepsiyalarni, dasturlarni ishlab chiqish uchun imkon yaratadi.

Ko'pgina umumta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya mashg'ulotlari asosan jismoniy madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, jismoniy tarbiya va jismoniy madaniyat qadriyatlarini tushunishga xizmat qilmaydi. Chunki ko'plab olimlarning sa'y-harakatlari darsni asosiy umumiy ta'lim funkciyasini, ya'ni pedagogik talablarini bajarishga emas, balki jismoniy sifatlarni rivojlantirish va o'quvchilarning sog'lig'i muammosini hal qilishning mavjud ta'lim tizimida amalga oshirishning iloji bo'lmagan vazifalarini hal qilishga qaratilganidadir.

Bizningcha, jismoniy tarbiya sohasidagi mavjud bo'lgan umumiy tizimning eng jiddiy kamchiliklaridan biri bu o'quv mashg'ulotlarining ta'lim mazmunini jismoniy tarbiya shakllarining boshqa turlari - umumiy jismoniy tarbiya, o'quv mashg'ulotlari, terapevtik jismoniy madaniyat (jismoniy mashqlar bilan davolash) bilan almashtirish, ularni sog'lomlashtirish yoki rekreatsion faoliyatga aylantirishdir.

Ta'lim tizimi inson va jamiyatning turfa xil ta'limiy ehtiyojlarini qondirishda keng imkoniyatlarni, bilimlarning ahamiyati va nufuzini oshirishi, shuningdek, mutaxassislarni umumta'lim, umummadaniy, kasbiy va ilmiy tayyorlashga qaratilgan bo'lishidadir. Hozirda ta'lim ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning bosh omili, jamiyatning o'ta muhim qadriyati va asosiy sarmoyasi deb qaralmoqda, uning ustuvor va harakatlantiruvchi kuchi mustaqil, ijodiy fikrlashga, yangi bilimlarni o'zlashtirishga, ijtimoiy-kasbiy faoliyat yuritishga qodir bo'lgan shaxslar hisoblanadi. O'zbekiston ta'lim tizimi taraqqiyotning yangi bosqichida jiddiy tarkibiy, tashkiliy va ma'no mazmun o'zgarishlarga yuz tutdi. Ayniqsa ta'limda zamonaviy, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish, dars mashg'ulotlarini samaradorligini oshirish bugungi kunda o'ta kechiktirib bo'lmaydigan muhim masaladir. Jismoniy madaniyat kishilik jamiyati tomonidan to'plangan moddiy va ma'naviy boyliklar yig'indisi, u kishilarning kamoloti uchun foydalidir.

Ma'lumki pedagogikada didaktik holatlarga keng asoslanish osondan qiyinga, ma'lumdan noma'lumga, oddiydan murakkabga, yaqindan uzoqqa, ya'ni odam jismoniy rivojlanishning muhim sharoitlaridan biri o'rganilayotgan mashqlarni uzluksiz murakkablashtirish va ularni bajarishga bo'lgan talabni oshirish va shu asosda uning jismoniy takomillashuvida yangi sifat va son siljishlariga erishishni amalga oshirish talab etadi. Bu esa jismoniy tarbiyani ta'lim tizimida pedagogik talablarga amal qilgan holda ilmiy o'rgatishda namoyon bo'ladi.

XULOSA

Xulosa qilib, bugungi kunda ilmiy-pedagogik tahlillar natijasida nazariy-tashkiliy bilim va amaliyotni o'zlashtirish bosqichlarini quyidagi pedagogik texnologiyalar asosida amalga oshirilish tafsiri etilmoqda:

1. Har bir odamning o'z salomatligini mustahkamlashida shaxsan o'zi ma'sul ekanligini jismoniy madaniyat ta'limi orqali anglab olishini ta'minlash;

2. Hozirgi vaqtda ekologik buzilishlar, tashqi muhitning ifloslanishi, tabiiy va texnologik halokatlarning o'sishi, inson jismoniy salomatligining oldiga yangicha talablarni qo'yayotgani haqida bilimga ega bo'lish;

3. Jismoniy tarbiya va sportni mamlakatda rivojlantirish, inson salomatligini yanada mustahkamlashga qaratilgan davlat rahbariyati tomonidan qabul qilinayotgan qonun, farmon, qarorlardan o'z vaqtida xabardor bo'lish, ularga qo'yilayotgan talablarni mamlakatda istiqomat qilayotgan har bir fuqaro o'zi uchun belgilab berilgan tegishli ko'rsatmalarni bajarish;

Jismoniy tarbiya umumiy madaniyatning ajralmas qismidir. Bu nafaqat sog'liqni yaxshilaydi, balki ba'zi tug'ma va orttirilgan kasalliklarni ham yo'q qiladi. Demak, talabalarni jismoniy jihatdan har tomonlama jismoniy rivojlantirish, sport mahoratlarini oshirish, o'qituvchi-murabbiylari ish faoliyatini yanada takomillashtirish hamda, ta'lim muassasalarida kun tartibida olib boriladigan sog'lomlashtirish shakllaridan samarali foydalanilsa, jismoniy madaniyat va jismoniy tarbiya mashg'ulotlari sifat darajasi oshadi. Natijada jismoniy rivojlanish shakllanishiga sabab bo'ladi..

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Sh.M.Mirziyoyev, Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. Toshkent. O'zbekiston. 2020.

2. M.Maxkamov, Q.Sodiqov Sog'lom avlod yarataylik. Toshkent, "O'qituvchi". 1996 y.

3. Шаулин В.Н., Литвинов Э. Физическое воспитание учащихся: стратегические и тактические задачи // Физическая культура в школе. 1993. - № 4.

4. Пуни А.Ц. Психологическая подготовка к соревнованиям в спорте-М.1969.

5. Гоцеридзе Г.Ш. У 11 класс: физическая культура и физика. Физическая культура в школе. 1998. - № 3.

6. Educating the Student Body Taking Physical Activity and Physical Education to School 2013.

7. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. Москва. Знание, 1991.

8. Mukhidinov, A. (2023). PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE FIELD OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS. Research Focus, 2(2), 54-58.

9. Mukhidinov, A. (2023). THE IMPORTANCE OF PHYSICAL EXERCISES IN THE DEVELOPMENT OF MASS SPORTS AND THEIR CLASSIFICATION. Research Focus, 2(2), 37-40.

10. Yuldashov, I., Umaralievich, K. U., Goynazarov, G., & Abdurakhmonov, S. (2021). Innovative development strategy in the field of sports and the basics of its organization. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 11(11), 48-53.
11. Yuldashov, I., Parpiev, O., Makhmutaliev, A., Tukhtanazarov, I., & Umaralievich, K. U. (2021). Pedagogical bases of formation of physical culture and social culture in Youth. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 10(11), 54-58.
12. Bakhrom, B. (2022). Information technologies in physical culture and sports. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 11(10), 288-292.
13. Bakhrom, B. (2022). PRIORITIES FOR THE DEVELOPMENT OF PHYSICAL EDUCATION AND PHYSICAL CULTURE. *Research Focus*, 1(4), 190-194.
14. B.Botirov, (2023). Sportchilarning maxsus tayyorgarliklari va ularni takomillashtirishning ahamiyati, *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 14, 312-318.
15. Б.М.Ботиров,. (2022). Sportni rivojlantirish va sog'lom turmush tarzini shakllantirishning ahamiyati *Research Focus*, 1(4), 222-229.
16. Botirov, B. M. (2021). The Endurance Quality Of Swimmers Enhancement Methods. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 3(07), 59-63.